

Bijbel en Wetenschap

door J. Ph. Fijnvandraat

Laat ik direct beginnen met zonder meer te stellen: er is een aanzienlijke controverse tussen wat wij tegenwoordig “wetenschap” noemen en de Bijbel. Nu moet ik wel eerst definiëren, wat ik hierbij onder “wetenschap” versta. Ik bedoel dit woord in dezelfde zin, als waarin we het in onze kranten en tijdschriften tegenkomen.

Kant, de bekende filosoof, heeft vele eeuwen geleden reeds gesteld:

“Wetenschap is daar, waar waarneming is en waar deze waarneming door de menselijke geest wordt verwerkt tot voorstelling en begrip”.

Nog altijd dekt deze omschrijving zeer behoorlijk wat wij onder wetenschap verstaan. Als we spreken over de controverse tussen Bijbel en wetenschap en de zaken die daarbij tegenwoordig het meest aan de orde komen, zouden we onderscheid kunnen gaan maken tussen verschillende takken van wetenschap. Om te beginnen zouden we kunnen gaan spreken over de zgn. “alpha”, “bèta” en “gamma”-wetenschappen. Ik zal er u niet mee vermoeien. Zij die daarmee te maken hebben of krijgen, zijn naar ik hoop zelf capabel genoeg, om in deze verder door te denken en de weg te vinden. Ik zal mij in deze korte inleiding beperken tot een zeer algemene stellingneming en lijn.

In wat we dus tegenwoordig “wetenschap” noemen (en met name geldt dit voor de natuurwetenschappen), hanteren we nog altijd de door Kant aangeduide werkwijze. Wie iets in wetenschap doet, verricht zintuiglijke waarnemingen en tracht daarmee de ons omringende werkelijkheid te benaderen en te doorgronden. Via zintuiglijke waarneming doen wij indrukken op in onze geest. Op de aldus verzamelde indrukken laten we - om zo te spreken - de menselijke rede los. Zo vormen we ons dan een bepaalde voorstelling en deze voorstelling trachten we vervolgens tot uitdrukking te brengen door het hanteren van verschillende begrippen, die we in woorden weergeven. Daarmee ontstaat dan ten slotte een “formule”, een theorie.

Het beste dat we van zo’n formule of theorie met gezag mogen zeggen is, dat zij *geldig* is *binnen* het raam van *voorstellingen*, dat wij ons gevormd hebben. Met andere woorden: dat onze formule voor onze menselijke rede beantwoordt aan de indrukken, die bij ons via zintuiglijke waarneming zijn gevestigd. De formule is voor ons *geldig* en heeft gezag binnen deze *“voorstellingswereld”*. Gaan we onze theorie nu toepassen, dan zetten we bijvoorbeeld met een nauwkeurigheid van 14 meter, op een afstand van 380 miljoen meter, een voertuig op de maan, en staan verbaasd omdat de zaak nog beter klopt dan we redelijkerwijs hadden mogen verwachten! Daarmee hebben we onze wetenschap dan toegepast. Deze eigenschap van onze theorieën is werkelijk verbazingwekkend - ze doet ons gewoonweg perplex staan. De theorie geldt namelijk binnen de voorstellingswereld, binnen de verzameling indrukken en de daartussen veronderstelde samenhang, die ik me heb eigen gemaakt. Maar nu gaan we haar eens *daarbuiten* proberen. We gaan dan nieuwe terreinen onderzoeken, er ontsluiten zich nieuwe gebieden voor onze geest en we proberen of diezelfde theorie het daar “ook nog doet”. En we staan stomverbaasd! - want het blijkt vrijwel steeds prachtig te kloppen! In vakjargon noemt men dat: “tegemotoekomstende objectiviteit” - d.w.z. van “buiten af” ontvangen we via ons experiment de bevestiging van onze theoretische verwachtingen. Er komt als het ware een getuigenis op ons toe, dat zegt: “Je hebt het met je theorie bij het rechte eind gehad, dit is de waarheid, dit beantwoordt aan de werkelijkheid”. Dergelijke “bevestigingen” kunnen jarenlang aanhouden, totdat op een gegeven moment via zintuiglijke waarneming nieuwe indrukken worden opgedaan, die niet langer kunnen worden ingepast in, of niet langer verklaard worden met onze bestaande theorie.

We staan dan voor twee mogelijkheden: 1. Wijzigingen aanbrengen in de bestaande theorie of: 2. De bestaande theorie opvatten als slechts een bijzonder grensgeval van een meer algemene, nieuwe theorie, die we zullen moeten gaan opstellen. In het verleden is door Einstein het laatste gedaan met

het opstellen van zijn bijzondere en algemene relativiteitstheorieën. Toen werd niet zonder meer de gehele klassieke wis- en natuurkunde aan de kant geschoven. Nee, deze werden eenvoudig opgevat als een bijzonder grensgeval van een geheel nieuwe conceptie, die met grote genialiteit is opgezet.

En toch!

- hoe geniaal bepaalde wetenschappelijke theorieën ook mogen zijn in hun ontwerp,
- hoe zij ons tot stomme verbazing brengen in hun toepassing,
- hoezeer er een “tegemoetkomende objectiviteit is, zodat we zeggen: “Ja maar, zie nu toch dit experiment weer eens, wat een resultaat!”
- hoezeer ons telkens weer tegenklinkt: “Je verwachtingen worden bevestigd, *dus* je hebt het bij het rechte eind...”

... toch kunnen we op deze grond, ook zuiver wetenschappelijk gezien, niet méér zeggen dan dit: “wat we geformuleerd hebben is *geldig binnen* het door ons gedachte raam van onze kennis, *dat* kunnen we garanderen; en of het *daarbuiten* geldig is, zullen we altijd weer moeten afwachten! *Waarheid* kunnen we in elk geval *niet* garanderen”.

“Waarheid” is dan ook nog iets anders en iets meer dan alleen “één plus één is twee”. Waarheid heeft een moreel karakter. De grofste zondaar kan rekenen leren. De grootste schurk kan wetenschappelijke ontdekkingen doen! En er worden zelfs volstrekt immorele proeven genomen en ontdekkingen gedaan, met name op het terrein van de biologie! Wat juist vele wetenschapsbeoefenaren benauwt in onze dagen, is het feit, dat onze wetenschap in feite geen moraal kent. De moraal staat er volledig buiten!

In verband met wat over wetenschap is gesteld, wil ik nu de Bijbel daarover aan het woord laten - ten slotte is dat nog altijd het belangrijkste. Ik stel voor te lezen Prediker 3:11¹ en 8:17².

De hier gedane uitspraken zijn bijzonder absoluut!

Hier is een mens, de Prediker, en het standpunt dat hij inneemt is dit: “Ik ga *onder de zon*, dus alleen rekening houdend met de tastbare, zichtbare, waarneembare wereld en alleen maar rekening houdend met de historie zoals die van de mens uit wordt gezien, trachten om tot kennis der dingen te komen”. En alles wat zijn onderzoek hem oplevert, mondt uit in het telkens weer uit het boek opklinkende: “ijdelheid der ijdelheden, het is alles ijdelheid”. Wereld en leven lijken zinloos en chaotisch en een conclusie, een bevredigende “sluitrede”, kan hij niet vinden. En zo moet hij ten slotte zijn onvermogen erkennen. Gods Geest heeft ons het resultaat van deze pogingen in dit boek duidelijk voor ogen gesteld. Ook de prediker weet van de wondere wetmatigheden in de natuur en de merkwaardigheden in de historie, maar zich in principe beperkend tot “onder de zon” kan hij toch tot geen andere erkenning komen als die we lezen in genoemde verzen.

Gaan we naar het nieuwe testament, dan vinden we daar opnieuw een bevestiging van wat ik hiervoor heb gesteld. We lazen reeds in deze morgen, dat de wereld “door de wijsheid God (en daarmee de waarheid) niet heeft leren kennen”. Nu zal iemand misschien willen tegenwerpen: ja, maar dat is de wijsheid van de scholasten, van de mensen die meenden van achter hun katheders, met behulp van de menselijke rede alleen, tot de waarheid te kunnen doordringen.

Wel, het is waar, maar het verandert niets aan de zaak!

Ook nu doen we in feite niet anders dan de verzameling indrukken die we ons hebben eigen gemaakt benaderen met de menselijke rede als gezaghebbend beoordelaar. Zelfs de (meet-) instrumenten voor onze experimenten zijn in feite niet anders dan stukken in materie vastgelegde of uitgedrukte theorie, waarmee we onze zintuigen “wapenen”. Het wezen blijft hetzelfde - ons enig “gezag” is uiteindelijk de menselijke rede. Wij dringen langs deze weg nooit door tot de waarheid.

¹ “Hij heeft ieder ding schoon gemaakt op zijn tijd; ook heeft Hij de eeuw in hun hart gelegd, zonder dat een mens het werk, dat God gemaakt heeft, kan uitvinden, van het begin tot het einde toe” - Pred. 3:11 (SV).

² “Toen zag ik alle werk Gods, dat de mens niet kan uitvinden, het werk, dat onder de zon geschiedt, om hetwelk een mens werkt om te zoeken, maar hij zal het niet uitvinden; ja, indien ook een wijze zeide, dat hij het zou weten, zo zal hij het [toch] niet kunnen uitvinden” - Pred. 8:17 (SV).

Daarom wil ik ook met alle nadruk zeggen, dat broeders die in hun eenvoudigheid jongemensen, die gaan studeren, menen gerust te kunnen stellen met de opmerking dat “ware wetenschap nooit in strijd kan zijn met de Bijbel”, groot gevaar lopen deze jongemensen juist in de armen van de nieuwe theologie of van het ongeloof te drijven! Met een dergelijke opmerking kennen wij n.l. aan de wetenschap (“wetenschap” in de zin als hiervóór omschreven) veel te veel eer toe en een veel te groot gezag! Wetenschap zoals deze wordt beoefend aan onze universiteiten en in onze laboratoria heeft namelijk niet met “waarheid” van doen, en mag zelfs niet pretenderen dat zij kenmerken van *waarheid* bezit. “Geldig” is nu eenmaal beslist iets anders dan “waar”.

Dit spreken over “ware” wetenschap berust op een onnauwkeurig Bijbelgebruik. De Bijbel spreekt niet over “valse” wetenschap, maar over “ten onrechte *zogenaamde* wetenschap!” Het gaat om de valse aard van de *benaming*. De Bijbel zegt dus met zoveel woorden: die naam deugt eigenlijk niet! We vinden dit woord aan het slot van de eerste brief aan Timotheüs.

Wie werkelijk weet wat wetenschap waard is, zal ondanks alle “tegemeetkomende objectiviteit” dit beamen.

Het gebruik van de term “wetenschap” kan dus in feite misleidend zijn en het is goed en nodig dit onder ogen te zien. Intussen hebben we niets anders dan de menselijke rede en de zintuiglijke waarneming ter beschikking om de ons omringende wereld te benaderen. De wetenschap levert ons langs die weg formules en theorieën waarmee goed te werken is. We mogen ze alleen nooit als *waarheid* verkopen! Wie er mee werken moet, werke er mee. Hij kan dat doen in de zekerheid, dat dit werken hem vrijwel steeds kloppende uitkomsten zal geven. Maar verder moet hij niet gaan. De door hem gehanteerde theorieën en formules hebben het *gezag van geldigheid binnen* het hun toekomstende terrein, zij hebben niet het *gezag van waarheid*.

Nu kom ik dan tot het tweede punt, n.l. de vraag: wat is de aard van de Bijbel? Na alles wat we daarover reeds gehoord hebben, behoef ik hierop niet meer uitvoerig in te gaan. De Bijbel, zo hebben we gelezen, deelt ons met “geestelijke woorden” “geestelijke dingen” mee, en die kunnen we niet zonder meer lezen zoals een wiskundeboek, maar zij moeten “geestelijk onderscheiden worden”.

Dit op zichzelf maakt het reeds duidelijk, dat er wel een controverse tussen Bijbel en wetenschap MOET bestaan. Zoal niet de controverse “geloof” en “ongeloof” dan toch op zijn minst de controverse “natuurlijk” en “geestelijk”. (Let wel: niet “natuur” en “geest”!)

Het verstaan van de Bijbel is dan ook gebonden aan een aantal stringente voorwaarden! Geen voorwaarden van intellectuele aard, zoals bij een wetenschappelijke studie, maar voorwaarden van morele en geestelijke aard.

Wanneer wij dan ook moeilijkheden krijgen met onze Bijbel, dienen we ons twee dingen af te vragen:

1. Verlenen we niet een ongepast gezag aan de menselijke rede (die van onszelf of van anderen) tegenover het gezag van God en zijn uitspraken?
2. Benaderen wij zelf onze Bijbel in de rechte geest?

In verband met dit laatste wil ik wijzen op een aantal voorwaarden die de Bijbel ons duidelijk toont.

- Ten eerste is onze wil in het geding. Daarvan spreekt Joh. 7:17.
- Ten tweede is er de kwestie van ons hart. Ps. 112: 4 spreekt van de *oprechten*.
- Ten derde is er de vraag van de *geest*. Zonder *oetmoedige geest* zal het niet gaan, zoals blijkt uit 2 Kor. 10:5.
- Ten vierde is nodig een *gehoorzaam denken*.

Ik mag als gelovige mijn verstand gebruiken, ja moet dat zelfs doen. Maar binnen de muren die de gehoorzaamheid aan Christus voor mijn denken optrekt! Dat blijkt uit 2 Kor. 10: 6. Er is dus een terrein waarop ik als gelovige niet vrijblijvend kan denken en discussiëren! Dat is het terrein van de

Godsopenbaring. Zodra ik tegenover het getuigenis van de Bijbel mijn: “Ja maar, dat kan ik als redelijk denkend mens niet aanvaarden” stel, houdt vrijblijvend op! Dan heb ik mijzelf daarmee reeds gekwalificeerd als een ongehoorzame en de consequentie van zo’n standpunt is in feite: ongelof. Het is een kwestie van gezag toekennen aan Gods Woord of aan de rede. Doe ik het laatste en wil ik slechts geloven wat ik kan inzien en verklaren - dan verlaat ik het terrein van het geloof en beland bij het ongelof.

- Ten vijfde is er de voorwaarde van een *goed geweten* (2 Tim. 3:6, 7). Morele zaken in ons hart en leven, die niet door de beugel kunnen, verduisteren in steeds toenemende mate ons inzicht in de *Heilige Schrift*.
- Ten zesde - en dit alles samenvattend - is er de kwestie van *geestelijke gezindheid*. Br. Heijkoop wees reeds op 1 Kor. 3:1-3. In aansluiting daarop wijs ik nog naar 1 Kor. 14:37. Wie geestelijk is heeft met de daar genoemde *erkenning* geen moeite!
- Ten zevende moet ik ten slotte nog noemen - en het is haast vanzelfsprekend - de noodzaak de Bijbel te aanvaarden als één geheel. Niet als een willekeurige verzameling schriften, maar als DE SCHRIFT, gegeven door uiteindelijk één Auteur, de Heilige Geest. Dit sluit het goed recht van het “op zichzelf beschouwen” van een deel uit de Bijbel ten enen male uit. Door één zin uit een brief te lichten, kan men de schrijver het grofste onrecht aandoen! Zo is het ook met DE SCHRIFT. Men leze in dit verband ten slotte 2 Petr. 1:20, 21. Hier wordt op zijn minst gezegd, dat één geest het gehele boek doorademt, maar in feite gaat het hier gestelde veel verder. In ieder geval is duidelijk dat men bij moeilijkheden met een bepaalde Bijbeluitspraak nimmer moet gaan *redeneren* op gezag van de eigen rede, maar moet gaan *luisteren* naar wat de Schrift elders over de bepaalde zaken zegt. Dat vraagt dus geen gepraat maar arbeid.

Het derde punt, dat ik in deze inleiding nog wel moet aanstippen is dat van de gezagskwestie.

Men zoekt de oplossing in de controverse tussen wetenschap en Bijbel hierin, dat men de gezagskwestie gaat stellen, en daaraan een bepaalde gezagstheorie verbindt. In wezen komt het eenvoudig hierop neer, dat men tot u zegt: - wanneer u uw Bijbel leest, moet u zich bij moeilijkheden die u tegenkomt terdege afvragen *wát u eigenlijk leest*. U moet met een “wát lees ik” proberen de wezenlijke waarheid te onderscheiden van het noodgedwongen tijdgebonden voorbeeld, waarin deze is verpakt. Wanneer u als in de twintigste eeuw levende mens *wat u leest* niet meer redelijkerwijs kunt aanvaarden, bedenk dan dat de *verpakking* op zichzelf geen enkel gezag heeft. Zij is niet meer dan een verzameling puur menselijke woorden en begrippen, waarin bepaalde eeuwige, door het geloof ervaren en te ervaren werkelijkheden op “toentijdse” manier en in “toentijdse” begrippen zijn vertolkt. U zult “wat” u gelezen hebt dus op eigentijdse wijze moeten “vertalen” in eigentijdse begrippen. Dit moogt u dus *zelf* beoordelen. U *moet zelfs wat u leest* onderwerpen aan de toets van uw (eigenmachtige!) kritiek.

Het is duidelijk, dat de Bijbel daarmee wordt gemaakt tot een soort object van wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke beoordeling. Dit alles is funest! Het verleent aan mensen een gezag, dat ze ten enenmale niet bezitten. Als dit de manier zou zijn, waarop we de Bijbel hebben te lezen, komen we terecht bij het “zoveel hoofden zoveel zinnen!” Nee, de zaak ligt totaal anders. Niet ik heb de Bijbel te oordelen, maar de Bijbel oordeelt mij! Niet mijn rede heeft gezag over de Schrift, maar de Schrift die niet verbroken kan worden heeft gezag over mijn rede. Niet ik beoordeel de Bijbel in het licht van mijn tijd, maar ik beoordeel mijn tijd in het licht van de Bijbel!

Het gaat in het onderhavige geval helemaal niet om de kwestie “*wat* lees ik”, maar om de vraag “*hoe* lees ik?” Dat stelt me in de eerste plaats voor de vraag van mijn gezindheid. Het stelt me in de tweede plaats voor de vraag: door welke bril, beïnvloed door welke geest, lees ik.

Hoe leest gij? Dat is de kardinale vraag. Niet *wat* lees ik! Dat is de oude list! “Is het ook dat God gezegd heeft?” (Gen. 3:1) - en dat gaan wij dan beoordelen, met alle gevolgen van dien! Maar: hoe leest gij! Dan beoordeelt het Woord van God mij! Dat stelt me dan voor de vraag: hoe sta je er tegenover?

Denk ik soms teveel *van* mezelf? Denk ik vanuit een minderwaardigheidsgevoel en dus teveel *aan* mezelf? Denk ik te rationeel, hecht ik een te grote waarde aan mijn intellect? Denk ik soms te onbe-

scheiden van mezelf en wil God me met deze moeilijkheid die ik in mijn Bijbel heb een lesje in bescheidenheid geven? Wil God mij in deze bepaalde zaak niet Zelf rechtstreeks inzicht geven, omdat Hij mij wil doen gevoelen dat ik maar één klein lid ben van het hele lichaam van Christus - een lichaam waarin de leden tot steun aan elkaar gegeven zijn? Zijn er soms anderen, aan wie Hij reeds veel eerder inzicht in deze Bijbelplaatsen heeft gegeven, trouwe en bekwame mannen, die Hij gebruiken wil om op hun beurt mij, hetzij mondeling, hetzij via hun geschriften, te onderwijzen? Wil God mij dus met deze moeilijkheid in het verstaan van de Bijbel een les in bescheidenheid geven?

“Hoe leest gij?” - ik geloof, dat dit het hele antwoord is op ons probleem. En als iemand tot mij zou komen en mij zou zeggen: “Ik volg een wetenschappelijke studie en mijn wetenschap is in controverse met de Bijbel!”, dan heb ik maar één kort antwoord: “Nu, en wat dan nog?!”

Uit: “Bode des Heils in Christus”, jaargang 113 (1970)

verhoevenmarc@skynet.be - www.verhoevenmarc.be - www.verhoevenmarc.be/NieuwsteArtikelen.htm

Rubriek “Schepping vs. Evolutie”: <http://www.verhoevenmarc.be/schepping.htm>